

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 130.2 (4)

Зайцев М.О.

СТАНОВЛЕННЯ СМИСЛОТВОРЧИХ ПРИНЦИПІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПАРАДИГМИ

***Анотація.** У статті зроблена спроба виявити та проаналізувати визначальні принципи європейської парадигми культури. Доводиться, що такими принципами є: покладання порядку світу, розум як засіб цього покладання та діяльність-боротьба як спосіб покладання.*

***Аннотация.** В статье делается попытка обнаружить и проанализировать определяющие принципы европейской парадигмы культуры. Обосновывается мысль, что такими принципами являются: полагание порядка мира, разум как средство такого полагания и деятельность-борьба как способ полагания.*

***Annotation.** In this article there was an attempt to determine and analyze the main principles of European culture paradigm. It was proved that these principles are following: stages of the world order formation, the reason as means of this formation and activity – struggle as the way of achieving of the setting of the world.*

Задекларований Україною європейський вибір у своїй глибинній суті, це процес взаємодії двох соціокультурних систем, що має наслідком утворення більш складної, як за масштабами так і за характером свого функціонування соціокультурної системи. Проте значна частина українського політикуму, на долю якого самим його статусом випало вирішувати історично доленосне для України завдання, виходить з того, що Україна апріорі європейська держава. Чого в цьому більше: романтичної декларації бажань чи неусвідомлення того, що Європа, це певна соціокультурна єдність, століттями сформований спосіб колективного буття та індивідуального існування людини у світі. До того ж, Європа, в прагненнях нашого політикуму та й значної кількості населення, сприймається як щось довершено стале, до якого слід прийти, а там все складеться саме собою, варто лише мати бажання та докласти певних зусиль. Ми не завжди беремо до уваги той факт, що Європа як соціокультурна цілісність, це не продукт політичних зусиль останніх п'ятдесяти років. Формування її сягає своїм коріння в глибини віків. Не зважаючи на етнокультурне розмаїття та історичні колізії, в своєму історичному поступі вона слідує певній культурній парадигмі з чітко означеними вихідними принципами. Системні характеристики її за цей час суттєво змінилися, проте наріжні принципи на яких відбувалось становлення Європи як соціокультурної системи, у своїй суті, залишились незмінними. Зазнаючи від епохи до епохи певних модифікацій вони зберігають свою архетиповість і як такі постають свого роду культурними регулятивами, в горизонті яких здійснюється буттям європейська людина.

Все це вимагає знання тих визначеностей Європи, що роблять її неповторною соціокультурною цілісністю. Певні аспекти цих визначеностей знайшли своє відображення у працях Ж.Ле Гоффа, Дені де Ружмона Л.Баткіна, А.Гуревича, К.Кобріна, А.Ліпатова та ін. Проте бачення Європи як соціокультурної цілісності, все ще залишається проблемою.

Метою даної статті є спроба аналітики смислотворчих принципів європейської парадигми культури, завдяки яким Європа зберігає свою визначеність як цілісна соціокультурна система.

Поняття «парадигма» своїми витокami сягає часів античності, де воно вживалось у значенні зразка, моделі, що використовувалась при зведенні споруд. Згодом Платон використав це поняття для «прояснення» відношення світу ідей та світу чуттєво даних предметів.

Проте загальноживаності та певного методологічного статусу воно набуло в структурі постпозитивістськi орієнтованої філософії науки. Так Т.Кун у праці «Структура наукових революцій» широко використовує дане поняття для аналізу розвитку наукового знання та тих кардинальних змін, що відбуваються в ньому на певних етапах історичного розвитку.

Та все ж, незважаючи на широку вживаність, поняття «парадигма» не набуло чіткого категоріального статусу. Спроби як самого Т.Куна, так і його послідовників досягти цього успіхів не мали; будь-які дефініції не вичерпують усієї глибини суті того, що за ним стоїть. Як небезпідставно зазначає В.О.Кутирьов, поняття парадигми не вміщуючись у межах теоретичної форми свідомості і здатне функціонувати стосовно діяльності, стосовно людини як такої. Зміною парадигми можна характеризувати взаємодію людини і світу в усіх вимірах. [10, 50].

Саме цим і можна, мабуть, пояснити факт його широкого використання в різних галузях знання при спробах охарактеризувати не завжди з'ясовану внутрішню єдність певного явища. Широке використання даного поняття свідчить, що ідея парадигми як теоретичної установки, що визначає цілісне бачення предмета у своєрідній «наперед заданості» його розвитку, не зважаючи на відсутність логічної експлікації, несе в собі значний евристичний потенціал.

Культурна парадигма – це своєрідна «програма», в якій закладений спектр можливих шляхів розвитку, котрі в залежності від історичних умов можуть набувати певних форм вияву. При цьому загальна основа зберігається і повниться через свою реалізацію в дійсність, поки не вичерпає себе власною повнотою. Культурна парадигма не виявляє свою дієвість у причинно-наслідковій формі, а лише у вигляді певних тенденцій. Як така, вона виявляє свій евристичний потенціал лише стосовно цілісного процесу або такого, що розгортається в цілісність, тобто несе у собі визначальні тенденції розгортання даного цілого. У свою чергу цілісність завжди пов'язана з системністю, а відтак парадигма фактично є властивістю системного цілого. При такому баченні парадигми вона постає і як своєрідний «добуток» з емпірії культурно-історичного процесу, і як щось трансцендентне стосовно конкретностей індивідуального буття. На цьому рівні парадигма виявляє себе як архетипи, що підсвідомо задають людині її спосіб буття та принципи її діяльності.

Архетипи, як вони тлумачаться в сучасній літературі, являють собою прообрази, що в символічній формі на підґрунті минулого колективного досвіду несуть у собі інтенції осягнення людиною зовнішнього світу. І як такі, на підсвідомому рівні відображають архаїчну синкретичність досвіду відношень людини до світу. Архетипи дані людині безпосередньо, самим фактом її соціалізації в певному соціокультурному середовищі. Вони формуються в процесі передачі трансперсонального досвіду як його вузлові смисложиттєві моменти. Архетипи, зазначає М. В. Кузьмін, це своєрідні «алгоритми», що розгортаються у соціокультурному середовищі і є «генами» соціокультурного організму як цілого. Архетипи – базово-ідейні вісі колективного буття і їх роль у соціокультурному

поступі зумовлена статичними та динамічними властивостями. Як певні усталені прообрази відношення людини до світу, вони «накладають певні межі на можливі колективні форми буття людини» [9, 106].

Функціональна значимість архетипів може бути виражена античною формулою «майбутнього характеру раннього», згідно якої явища, що виявили себе помітним чином на початковому етапі розвитку, обов'язково розвиваються в домінуючі форми на завершальних фазах.

«Початок» мов би діалектично взаємодіє з «кінцем» у вигляді початкової потенційності та завершальної актуальності» [8, 73]. Поняття «архетипу» і «культурної парадигми» схожі, проте не тотожні. Та чи інша культура містить у собі значну кількість архетипів, однак не всі мають парадигмальний характер, тобто не всі вони виконують роль гранично загального «азимуту», за яким розгортається динаміка даної культури.

Визначальна соціокультурна значимість культурної парадигми полягає в тому, що розвиток певної культури не пролягає від віхи до віхи, а «здійснюється так, що від самого початку закидається наперед уся потенційна сітка цілого. Подальший розвиток лише актуалізує окремі її ланки, розкриваючи потенції цілого по сегментах, наче пелюсткам квітки. Це – особливий, нелінійний світ, де потенційне сусідує з реальним, ініціюючи «сьогоднішнє» через «завтрашнє»» [8, 73]. Виходячи з того, що культура є спосіб колективного буття та індивідуального існування людини у світі [4, 7], зазначимо, що європейська парадигма культури постає як парадигма власне європейського способу буття. Підвалини останнього закладені Грецією і Римом, без яких не було б і сучасної Європи. Саме античність визначила ті світоглядні настанови, котрі складатимуть основу європейської культурної парадигми, іншими словами, зумовлюють онтологію європейської людини.

Загальновідома прихильність греків до строгої впорядкованості оточуючого світу. Наскільки вона була важливою для них, легко переконатися, аналізуючи міфи та студіюючи праці давньогрецьких філософів. У них, хоч і по-різному і в різних формах, постійно присутня ідея впорядкованості світу. Водночас, порядок виявляється пов'язаним з ідеєю цілісності. Проблема впорядкування як і проблема цілісності та її експлікацій, це те, чим жила і з кола чого так і не вийшла думка стародавніх греків; проблеми упорядкування та цілісності світу – це альфа і омега підвалин давньогрецької культури. Мислення грека оперувало цілісностями і в межах цілісностей, чому й слугувала міфологія. Міф же «є закарбоване в образах пізнання світу у всій його красі, жахові та двозначності його таємниць» [5, 14]. В міфі – предмет і дія завжди нероздільні. Синкретична цілісність міфологічного мислення знаходила свій вияв у прагненні до завершеності та повноти окремого. З усією рельєфністю це проявилось у космогонічних міфах, котрі, моделюючи картину світу, ставали основною ланкою міфологічного світогляду, а способи цього моделювання – способами бачення Універсуму. Сприймаючи світ як цілісність, античне мислення не могло ігнорувати наявні в ньому протилежності, тому фіксує їх, прагнуло водночас їх долати, оскільки суперечливість не вписувалася в розуміння цілісності як чогось синкретичного. Питання протилежностей та їх єдності є певною мірою традиційним для античної думки, бо її становлення пов'язане з доланням міфологічного дуально-опозиційного бачення світу.

Онтологічно, методом долання протилежностей, стає медіативний образ – «культурний герой», що досить часто постає у вигляді зооморфної істоти, котра нейтралізує чи долає протилежності. Медіативний образ – це порушення, відхилення

від норми, а відтак вихід за межі цілісності. Культурний герой як медіативний образ, навіть коли він постає не у вигляді зооморфної істоти, а в людській подобі теж є порушенням норми і, відповідно, виходом за межі цілісності. В умовах мислення цілісностями та в межах цілісностей медіативний спосіб долання протилежностей зумовив появу потвор: диких, невгамовних, буйних норомом та нестримних в бажаннях. Такими постають образи кентаврів. Як такі, вони знаходяться на межі цілісностей і протистоять їм. Більше того, якщо брати ці медіативні образи не узагальнено, а в їх конкретній індивідуальності, впадає у вічі певна невідповідність їх форми та змісту. Так кентври Хірон та Фол, в образах яких поєдні людські та тваринні риси, з точки зору мислення цілісностями є потворними, але водночас вони постають і як втілення мудрості та доброзичливості, а це ще більше поглиблює їх суперечливість. Відсутність цілісності в медіативних образах – крок до внутрішньої диференціації, а відтак і крок за межі синкретичної цілісності. Цікаво, що за Пендаром, перший кентавр був народжений від Іксіона – царя лапіфів та богіні Нефели. Етимологічно ім'я Іксіон означає «зверненість зовні; Нефела – хмара. Образ хмари – це образ постійного руху, змін та розпаду. Саме так в образно-чуттєвій формі було схоплене давніми греками розуміння способу виходу за межі цілісності в пошуках більш вищої гармонійної цілісності.

Вихідною цілісністю для грецької міфології був Хаос, тобто невпорядкований, безформний стан. Проте це не зовсім справедливо щодо тлумачення Хаосу Гесіодом. Як зазначає Ф. Х. Кессіді «Хаос Гесіода означає не безладдя, а ... своєрідне вмістилище світу, світовий простір, який асоціюється з образом «зяючої темної безодні», з «зяючим розривом», або «зянням». Хаос Гесіода – певне, якісно не визначене буття, первинний, проте не розрізнений стан в якому залягають «джерела та межі» землі, неба, моря і Тартару» [7, 123]. Він речовинний, проте не є річчю, оскільки для речі «завжди можливо визначити її початок, середину і кінець; це означає, вона завжди є певне ціле, або, точніше єдинороздільна цілісність» [11, 380]. Щоправда, Хаос має кінець, оскільки переходить у впорядкований Космос. Проте цього недостатньо, щоб визначити його як річ. Тому в гранично узагальненому вигляді він може бути визначений як нероздільне, внутрішньо недиференційоване, а відтак і якісно не визначене ціле. Хаос – це неупорядкована першопотенція світу. В неупорядкованому, хаотичному світі людина бути не може, але оскільки вона є, певно, що світ змінився – став упорядкованим. У такій своїй визначеності світ поставав для стародавнього грека як Космос.

Ідея Космосу – одна з наріжних ідей античної культури. Давньогрецьке «космос» традиційно тлумачиться як «краса» або «порядок». Проте, якщо розглядати його в контексті упорядкування Хаосу, в ньому можна виявити ще один аспект. На це звертає увагу А. М. Павленко у своєму есе – «роздумі» «Буття біля свого порогу». Він проводить паралель між поняттям «Космос» і давньоруським словом «лепота» – однокорінним з дієсловом «лепити». «Лепота» і «Космос» охоплюють не лише момент краси, але й привносять те цілісне, що визначається як «влаштоване», «побудоване», «впорядковане», адже «лепити» й означає «влаштовувати», «виробляти», «витворювати» – буквально виліплювати той організм, який в традиції закріпився за терміном «Космос» [12, 40]. Даний аспект тлумачення терміну «Космос» виявляє в упорядкуванні момент певної дії. А якщо є дія, то є і суб'єкт дії. Такий «суб'єкт» дійсно є, якщо його розуміти в античному дусі, а не в смислі Нового часу. Так О. Ф. Лосєв зауважує, що наше поняття «суб'єкт» етимологічно не споріднене з латинським «subjectum», яке походить від «subicío» і дослівно

перекладається як підкинута, підкладена під конкретну якість та властивість, якою наділена дана річ [11, 318]. В нашому, сучасному розумінні – це об'єкт. Виходячи з цього, слід зазначити, що ідея Космосу – внутрішньо структурованої, ієрархічно упорядкованої цілісності з самого початку осмислювалась як процес самовпорядкування самодостатнього світу. Останній не потребує чогось трансцендентного для впорядкування, він сам є і об'єкт і суб'єкт упорядковуючих дій. Боротьба (гігантомахія, кентавромахія тощо) як форма такої діяльності ведеться істотами (гіганти, боги, кентаври, герої), котрі породжені цим же світом.

У літературі вже не раз вказувалось, що поняття «Космос» формувалось в процесі облаштування людиною своїх справ. Згодом соціоморфні уявлення перетворюються в «пояснювальні моделі» світобудови. Наступний крок «полягав у зворотному русі думки, тобто в перетворенні «олюдненого» космосу в архетип, що задавав принципи пояснення усьому суцшому ...» [2, 31]. В цілому для античної свідомості характерне сприйняття Космосу в дусі піфагорейської музично-числової гармонії сфер. Саме гармонія усвідомлювалась як якісно визначальна характеристика Космосу.

Вчення про гармонію, що є важливою складовою античної думки, «це вчення про цілісності. Гармонія – це внутрішня єдність, узгодженість, урівноваженість протилежностей, котрі складають ціле і перш за все Космос. Через гармонію будь-що набуває визначності та сталості. Гармонія – це результат боротьби протилежностей...» – стверджує Геракліт [14, 200]. Боротьба внутрішньо притаманна гармонії, оскільки гармонія утворюється не з будь-чого, а з різних та протилежних сторін, – розвиває думку ефесець, «сполучення: ціле і неціле, збіжне розбіжного, співзвучне неспівзвучного, з усього – одне, з одного усе». і далі: «Так і всю світобудову, тобто небо і землю, і увесь Космос в цілому упорядкувала єдина гармонія через змішування протилежних начал» [14, 199]. В такій своїй якості гармонія постає визначальною характеристикою цілісності, вона – «душа» Космосу. Проте гармонія несе у собі і негативний момент – тенденцію до спокою та сталості, а вони «властивість мертвих», тому гармонія постійно порушується боротьбою, через яку вона оновлюється. Боротьба внутрішньо притаманна гармонії, зберігає її, а відтак і Космос як структурно організоване та гармонійно упорядковане ціле. Боротьба, отже, стала способом існування нової, тепер уже впорядкованої цілісності, тобто умови перейшли в основу.

Таким чином, синкретична, сповнена всеохопністю потенцій цілісність Хаосу, через боротьбу перейшла в органічну цілісність Космосу. Пронизуючи усю античну міфологію, усі сфери життєдіяльності античної людини, боротьба була об'єктом уваги філософської думки, де вона осмислювалась як спосіб упорядкування та гармонізації світопорядку і в такому значенні найпослідовніше усвідомлена у філософії Геракліта.

Перш ніж продовжити, вдамося до одного зауваження. Природа самодостатнього цілого така, що воно може бути подолане лише в цілому. Але ж воно не може бути подолане абсолютно, оскільки воно причетне буттю, а буття, як зазначав Парменід, «не підвласне загибелі». Воно не «було» ніколи і не «буде», оскільки воно «є» зараз [14, 290]. Тому Хаос як цілісність, що здавалася подоланою становленням Космосу, виявляє себе не лише в процесі цього становлення, але й у самому Космосі. Нестримність, шаленість, страхітливий вигляд титанів, кентаврів тощо є ні чим іншим, як виявом Хаосу, а порушення гармонії небесних сфер обертається какофонією – хаотичним нагромадженням, тобто тим же хаосом. Подолане ціле не зникає, воно час від часу дає про себе знати, ніби корегуючи «взяту» першопочатково логіку розвитку. Тобто після упорядкування світу Хаос

продовжує перебувати в його підвалинах. Перед нами не що інше, як діалектичне взаємоподолання та взаємопородження. Тут проявляється та закономірність, що будь-яке явище, котре досягло повноти, в результаті чого стає можливою його гранична узагальненість, «поступається місцем іншому, проте не абсолютно. В абсолютному смислі нічого не зникає, ніякий повноцінний досвід, а лише осідає в глибинах пам'яті, у підсвідомості щоб в необхідний момент сповістити про себе» [6, 52]. Відбувається його архетипізація.

Розглянута логіка космогонічного становлення є водночас і логікою становлення світоглядних уявлень, котрі задавали спосіб світовідношення та його осмислення. Логіка боротьби як способу упорядкування (становлення) світу, відповідного людині, пронизує не лише міфологію, але й філософську думку. Інакше не могло й бути, адже становлення філософської думки на самостійний шлях розвитку було процесом переходу від міфа до логосу, від міфологічного ототожнення до художнього порівняння і від художнього порівняння до наукової аналогії та абстрактного поняття [7, 303]. Таким чином, доходимо висновку, що в смисловому полі античної культури боротьба набула значення провідного способу становлення гармонійно впорядкованого світу. Все це визначило певні риси способу буття європейської людини у світі. Визначальність боротьби як способу упорядкування світу зумовлена тією світоглядною уявою, що першоосновою, першовитоком усього є Хаос. Звичайно, цьому твердженню можна заперечити: мовляв, філософія відійшла від поняття Хаосу і запропонувала своє рішення «первоначала» (вода, апейрон, повітря, вогонь тощо). Але що являють усі ці «первоначала» як не по-філософському переосмислений Хаос? Адже всі вони позначані майже одними і тими ж характеристиками: невизначене, безмежне, нескінченне, те, з чого все виникає і куди повертається. Усі ці характеристики можуть безпосередньо бути віднесені до Хаосу, тобто суть розуміння першооснови, першовитоку істотно не змінилася. Світ, який міг би постати на такій першооснові, теж був би не чим іншим, як Хаосом, а відтак непридатним для людського буття. Як «звільнитись» від цієї безмежності та невизначеності? Міфологічне мислення античної людини знайшло одну відповідь – шляхом боротьби за впорядкування світу. У запеклій боротьбі Зевс встановлює свою владу і «вирішує» дану проблему. Релігійно-міфологічне розуміння упорядкування світу та підтримування цього порядку богами «далеке від понять натурального закону та уяви про природну (причинну) зумовленість усього, що відбувається у світі» [7, 124]. За своєю суттю давньогрецькі боги «ті ж самі люди, тільки абсолютизовані, той самий звичний світ, проте взятий як певний космос і з абсолютної точки зору...» [12, 316]. Виходить, що світ упорядковується людиною, людиною абсолютизованою, тобто піднятою над конкретністю свого існування хоча і конкретно-чуттєвою у своїх проявах. На що ж спирається людина у цій своїй упорядковуючій діяльності? Що є засобом боротьби з Хаосом?

Заперечуючи ціле, відпавши від нього та протиставивши йому себе, людина могла знайти опору або в цілісності того ж Хаосу, або в самій собі. Інших альтернатив немає. Знайти опору в цілісності світу, відпавши від неї, вже неможливо. До того ж Хаос як неупорядкована потенція світу був тим, що грек не приймав, втілюючи в цьому понятті-образі все, що лякало та суперечило уяві про належне. Усім своїм еством він поставав проти нього. Залишався один шлях – спертися на самого себе. А це означало впорядкувати світ так, як йому належить бути за потребою та уявою. Перший крок на цьому шляху – пошук "нової" основи світу, нове бачення світу, який тепер повинен постати як структурно впорядковане ціле, як Космос. На думку

відомого дослідника міфології В. Н. Топорова, космос «протистоїть хаосу: космос завжди вторинний відносно хаосу як в часі, так і за складом елементів, з яких він складається. Космос виникає в часі і в багатьох випадках – з хаосу (часто шляхом доповнення, «прояснення» властивостей хаосу: пільма перетворюється у світло, пустота – в заповненість, аморфність – у порядок, безперервність у дискретність, безвидність – у «видимість» тощо) або з елементів проміжкових між хаосом та космосом. Космос характеризується «тимчасовістю» не лише у своєму початку (оскільки він виник), а нерідко і в кінці, коли повинен загинути в результаті певного катаклізму (всесвітнього потопу, пожежі) або поступового зношення "відпрацювання" космічного початку в хаосі» [13, 9-10]. Будучи вторинним відносно Хаосу, Космос, за Емпедоклом «один, проте Космос не складає усього Всесвіту, а (утворює) лише певну, невелику частку Всесвіту, інша ж (частина його) являє собою необроблену матерію» [1, 300]. Розуміння Космосу як упорядкованого цілого вимагало іншого першоначала ніж Хаос. Пошуками такого першоначала займалася вся досократична філософія. Фалес, Анаксимандр, Анаксімен та інші цікавляться не тим з чого виник світ, а питанням про те, що лежить в основі різноманітності його проявів, що зумовлює його гармонійну цілісність.

За своєю глибинною сутністю, пошуки першоначала – це пошуки заданості Космосу. Історично поняття «Космосу» виникло в дофілософський період і, як уже зазначалось, перетворилось в архетип, що задавав античній людині принципи пояснення усього суцього. Його матеріально-чуттєвий характер зумовив і конкретно-чуттєву форму першоначала, в іпостасі якого були "запропоновані": вода, апейрон, повітря, вогонь.

Перед нами логіка перевертання, коли те, що повинно постати як задане, саме зумовлює свою заданість. Ця логіка, характерна для міфологічного мислення, що свідчить про укоріненість, як на той час, філософської думки в силовому полі міфології.

Першоначала, «запропоновані» філософською думкою, у своїх характеристиках, як уже зазначалось, ще подібні до Хаосу, проте в них є і суттєва відмінність. Коли Хаос, так би мовити, «існує об'єктивно», то першоначала, хоч і постають в конкретно-чуттєвій формі, в своїй суті загальної основи всього суцього покладені людиною. Вони продукт інтелектуальних зусиль, спрямованих на осмислення першоначал Космосу як упорядкованого цілого. Разом з тим, якщо Хаос усвідомлювався як неупорядкована першопотенція світу, то першоначала мілетців сповнені потенції порядку співмірного людині. Усі перетворення філософського першоначала, в результаті чого можливість порядку стає дійсністю, «отримують своє осмислення лише завдяки іманентно властивому їм, але не звідному до них Логосу, тобто смислу та доцільно спрямовуючому інтелекту (хоча сам Логос в античності часто розумівся набагато ширше). Цей логос також не є повноцінна особистість чи повноцінний розум. Та все ж є доцільно організуюча сила, без якої хаос не міг би перетворитися в космос» [3, 146]. Як доцільно організуюча сила, котра усім і через усе керує, Логос виявляє свою всезагальність, проте не співпадає зі світом одиничних предметів та явищ. Логос «є слово і думка», – зазначає О. Ф. Лосев. І хоч за його ж характеристикою він не є повноцінним розумом, все ж раціональне начало в ньому досить відчутне. Логос не є винятково умоглядним, раціональним поняттям, як не є він і чуттєво-матеріальною стихією, він – діалектична єдність першого і другого, і в своїй суперечливій всезагальності є тим підґрунтям, з якого постануть паростки європейського раціоналізму.

Розуміння світу як Космосу, гармонія якого спрямовується та підтримується Логосом, здавалося б, повинно відійти від ідеї боротьби як способу його упорядкування. Проте первинні архетипові настанови свідомості задавали інший тон. Тому для Геракліта Логос проявляється через боротьбу, більше того, він сам є гармонія і боротьба. Через боротьбу постає гармонія Космосу. «Уява про те, що світ невпорядкований у своїй основі і потребує поліпшення, втручання людини, а не ідея іманентності Логоса світу, стала головною настановою свідомості» [6, 81].

Таким чином, світоглядна уява про першопочатковість Хаосу зумовила такі формотворчі принципи буття європейської людини як упорядкування світу, боротьбу як спосіб упорядкування та рацію (світ влаштований раціонально, а відтак розум є надійним засобом його упорядкування співмірно людині). Усе це обумовило особливості буття європейської людини у світі, котра лише в діянні відчуває свою причетність буттю.

Література

1. Антология мировой философии. В 4 томах. – М., 1969. – Т.1. – Ч. 1.
2. Барг М. А Эпохи и идеи: Становление историзма. – М., 1987.
3. Беседа с профессором А.Ф.Лосевым // Вопросы философии. – 1984. – № 4.
4. Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода). – К., 1991.
5. Голосовкер Я.Э. Логика мифа. – М., 1987.
6. Григорьева Т.П. Дао и логос (встреча культур). – М., 1992.
7. Кессиди Ф.Х. От мифа к логосу (Становление греческой философии). – М., 1972.
8. Крымский С.Б. Культурные архетипы или знание до познания // Природа. – 1991. – № 11.
9. Кузьмін М.В. Самоорганізація та соціоеволюція // Філософська та соціологічна думка. – 1994. – № 9-10.
10. Кутирьов В.О. Людина і світ: три парадигми взаємодії // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – №7.
11. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Итоги тысячелетнего развития. – В 2-х кн. – Кн. 1. – М., 1992.
12. Павленко А.Н. Бытие у своего порога. Дар. // Человек. – 1994. – № 1.
13. Топоров В.Н. Космос // Мифы народов мира. Энциклопедия в 2-х т. – М., 1992. – Т. 2.
14. Фрагменты ранних греческих философов. – Ч. 1. – М., 1989.

УДК 111.852

Ухов О.С.

ОНТОЛОГІЯ ЕСТЕТИЧНОГО ІДЕАЛУ ЯК ІСТОРІКО-ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Анотація. Стаття містить аналіз проблеми історико-філософського аспекту естетичного ідеалу, як головної категорії естетичної свідомості. Зображені моделі онтології ідеалу у різних філософських парадигмах починаючи з античності і закінчуючи пост-культурою, де визначається універсальність ролі протиставлення: ідея, ідеал – реальність, дійсність.

Аннотація. Стаття содержит анализ проблемы историко-философского аспекта эстетического идеала, как основной категории эстетического сознания.